

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента Л. Г. Буданової на дисертаційне дослідження С. О. Доценко «Дидактична система розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання

Актуальність роботи. Формування творчої особистості завжди було актуальною науково-практичною проблемою. Сьогодні на ринку освітніх послуг гостро постало питання підготовки високопрофесійних, творчих фахівців, які здатні здобувати знання та на їхній основі самотійно породжувати нові, створювати неповторні, оригінальні, унікальні продукти, нові за задумом матеріальні й культурні цінності. Творча особистість має формуватися з дитинства, у період інтенсивного психічного, фізичного, морального та фізіологічного розвитку. У зв'язку з цим авторка справедливо підкреслює, що саме молодший шкільний вік має значні можливості для створення умов щодо формування творчості, розвитку творчих здібностей.

Крім того, у дисертації переконливо доведено, що проблема формування творчої особистості важлива на державному рівні, про що доводить положення Концепції «НУШ», законів «Про освіту», «Про загальну середню освіту» тощо.

С. О. Доценко, на наш погляд, робить важливий наголос на доцільності використання освітніх систем на засадах STEM-освіти, яка апріорі визначає фундаменталізацію освіти, формування в учнів здатності до науково-технічної творчості та винахідництва.

Дослідниця справедливо визначила особливе місце в цьому процесі використання можливостей природничо-математичних дисциплін, які сприяють формування в учнів інтернаукових наскрізних понять.

У дисертації доведено, що ця проблема досі не була предметом окремого дослідження, а розв'язання виявлених суперечностей посидить значущість здійсненого наукового пошуку.

Найсуттєвіші результати дослідження полягають у такому:

по-перше, у розкритті методолого-теоретичних засад проблеми розвитку творчих здібностей учнів початкової школи: визначення наукових підходів, закономірностей і принципів; термінів і понять, якими оперувала дослідниця. На теоретичному рівні представлено також характеристику учнів молодшого шкільного віку, потенційні можливості природничо-математичних дисциплін для реалізації завдань розвитку творчих здібностей учнів, змістове наповнення освітніх технологій, які забезпечують розвиток творчості, критичного мислення, формування творчих умінь, якостей, які дозволяють оригінально, самостійно, нешаблонно розв'язувати задачі й дидактичні проблеми, висловлювати власні думки, ідеї тощо.

На цьому рівні важливим є в контексті досліджуваної проблеми аналіз системи початкової освіти України, Фінляндії, США, Франції, Бельгії, Великобританії. Це дало можливість порівняти підходи до організації навчального процесу в початковій школі, переваги та недоліки, що стимулюють й об'єктивно гальмують розвиток творчих здібностей в учнів.

По-друге, на практично-методологічному рівні слід відзначити авторську розробку навчально-методичного інструментарію, навчально-методичне забезпечення процесу розвитку творчих здібностей, що вимагали навчальні програми з курсів «Математика», «Еврика», «Я пізнаю світ» для учнів 1-4 класів; 8 навчальних посібників, зошитів з друкованою основою для учнів, що навчаються в межах проекту «Інтелект України» з грифом МОН України.

Схвально, що аналітико-результативний блок дидактичної системи представлено таким діагностичним комплексом: численними методиками («Методика з конвертами» (Г. Щукіна); стандартизованою методикою для визначення рівня розумового розвитку молодших школярів (Є. Ф. Замбацявічене); методикою викладання візерунка з кубиків (П. Я. Гальперін, С. Л. Кобильницька); психо-діагностикою творчого мислення;

креативними тестами (О. Тупік) тощо), а також зразками стандартизованих банків спостережень, варіантами творчих завдань, які застосовувалися під час констатувального та діагностичного етапів експерименту для отримання достовірних первинних і кінцевих результатів.

У ході експерименту відповідно до теми дослідження С.О. Доценко використовує методи, заходи, вправи, які саме сприяють розвитку креативності в учнів молодшого шкільного віку, організації творчої діяльності, формуванню здатності до опрацювання інформації, прийомів здійснення евристичної та дослідницької діяльності: розв'язання творчих, нестандартних винахідницьких задач, «картки знань», інтелект-картки тощо.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вперше обґрунтовано теоретико-методологічні засади досліджуваної проблеми; розроблено й експериментально перевірено авторську дидактичну систему розвитку творчих здібностей учнів початкової школи в процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу; визначено основні поняття дослідження «творчі здібності дитини молодшого шкільного віку», «дидактична система розвитку творчих здібностей учнів початкової школи в процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу», «розвиток творчих здібностей учнів початкової школи в процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу»; визначено роль і значущість STEM-освіти в процесі розвитку творчих здібностей учнів початкових класів.

Подальшого розвитку набули уявлення про особливості становлення й функціонування системи початкової природничо-математичної освіти, методи розвитку креативності учнів початкових класів, а також підходи до підготовки вчителів до розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці авторських навчальних програм з «Математики» для учнів 1-4 класів, з дисципліни «Я пізнаю світ» для учнів 1-2 класів, «Єврика» для учнів 2-4 класів, 8 навчальних посібників для початкової школи, 3 методичних рекомендацій щодо проведення занять з математики та еврики, 3 збірок «Карт знань», 4

довідників з математики та еврики для учнів початкової школи, що навчаються в межах проекту «Інтелект України».

Результати дослідження **впроваджено** в навчальних процес ХНПУ імені Г.С. Сковороди, у 144 закладах загальної середньої освіти (початкова ланка) різних регіонів України (Черкаської, Дніпровської, Харківської, Рівненської областей).

Окремі положення й практичні рекомендації можуть і доцільно використовувати педагогами, методистами, які здійснюють підготовку та перепідготовку вчителів початкових класів, у роботі методичних об'єднань учителів, у процесі викладання природничо-математичних дисциплін у закладах вищої педагогічної освіти під час викладання спецкурсів, спецсеінарів, підручників, методичних посібників і рекомендацій; студентами в процесі виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань під час проходження педагогічної практики; педагогічними працівниками системи післядипломної педагогічної освіти, у дистанційному навчанні.

Достовірність отриманих результатів дослідження досягнуто використанням адекватних меті, завданням, об'єкту, предмету методів і методик дослідження (теоретичних, порівняльних, логіко-математичної статистичної обробки тощо), за якими перевірялися здобуті результати, основні положення роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано як складову частину комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи «Підвищення ефективності педагогічного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер ОН5U 00582), кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (державний реєстраційний номер ОН5U008876). Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 7 від 04.12.2015 р.) й узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації

наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1129 від 15.12.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися на 13-ти міжнародних науково-практичних конференціях, інтернет-конференціях і конгресах, українських регіональних науково-практичних конференціях, інтернет-конференціях, веб-конференціях та семінарах (15).

Результати дослідження відображено у 64 друкованих працях, серед яких 1 монографія (одноосібна), 1 методична рекомендація, 11 навчальних посібники (із грифом МОН України), 3 авторські навчальні програми (із грифом МОН України); 24 статті у наукових фахових та міжнародних виданнях (із них 7 -у міжнародних), 2 статті в інших виданнях; 22 тези доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій та семінарів. Загальний обсяг авторського доробку з теми дослідження становить понад 92 умовних друкованих аркушів.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (612 найменувань, із них 124 іноземними мовами,) 20 додатків (на 54 сторінках). Робота містить 37 таблиць (на 38 сторінках), 88 рисунків (на 32 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 572 сторінки (основного тексту 402 сторінки).

У цілому, позитивно оцінюючи дисертацію, вкажемо на недоліки й дискусійні моменти, що мають місце.

1. Авторська дидактична система розвитку творчих здібностей учнів початкових класів правомірно є стрижневою в дослідженні (розділ 3). Дисертанткою визначено її блоки (концептуально-цільовий, змістовно-процесуальний, аналітико-результативний), реалізація яких повинна дати очікуваний результат. Але, на наш погляд, замало їх назвати, слід довести доцільність саме таких блоків, наповнити їх конкретним змістом.

2. У дисертації (розділ 2, п.2) справедливо називаються методологічні підходи, зокрема системно-синергетичний, діяльнісний, компетентнісний, особистісний, STEM-орієнтований, технологічний, інформаційний,

кваліметричний); розкрито їх суть, важливість для наукових досліджень. Доцільно більш глибоко показати їх роль і значущість у розвитку досліджуваної проблеми, але обмежуватися твердженням про те, що вони обумовлюють «можливість всебічного та глибокого дослідження проблеми творчих здібностей учнів початкових класів і побудови цілісного процесу їх розвитку» (п. 2.1.).

3. Виходячи з розуміння «розвитку» як процесу кількісних і якісних змін, що відбуваються в різних сферах діяльності, психіці, моральному стані, якостях особистості доцільно було б продемонструвати ці зміни в динаміці, але тільки на початковому та кінцевому етапах. Це дало б змогу визначити особливу роль значення наведених конкретних методик, методів, заходів у розвитку творчих здібностей учнів початкових класів за певних умов, які також заявлені в роботі.

4. У дисертації наводиться багато відомих освітньо-розвивальних технологій (п. 4.1), зокрема «технологія критичного мислення», «поетапного формування розумових дій», «повного засвоєння», «технологія інтенсифікації навчання на основі опорних схем і знакових моделей» тощо. При цьому автор детально розкриває суть кожної з них, їх переваги та недоліки. На наш погляд, визначення суттєвого в цих технологіях з огляду на досліджувану проблему збагатило б результати наукового пошуку.

5. На сторінках дисертації автором розкривається суть, значення STEM-освіти в сучасному освітньому просторі, підкреслюється її роль у розвитку творчих здібностей учнів початкових класів. Але ця інформація розпорошена за текстом, втрачається її логічність і доцільність. У зв'язку з цим доцільно було б їх виділити в окремий параграф, що додало б більшої актуальності та змістовності роботі.

6. Потребує більш чіткого структурування матеріал дисертації: по-перше, виділити суто теоретичні питання в окремій структурній підрозділі, наприклад, теорію про суть творчості, математичне і критичне мислення, суть теорії розв'язання винахідницьких задач, поняття аналізу як методу тощо; по-друге, виокремити методичний інструментарій. Це дало б змогу розкрити

«кухню», механізм проведення безпосередньо експерименту, представити більш виразно конкретну роботу дослідника.

Вказані недоліки суттєво не знижують рівень виконаної дисертації, яка є самостійною працею, отримані результати розширюють сферу наукового пізнання, збагачують педагогічну науку новими положеннями, формами та методами розвитку творчих здібностей учнів початкових класів.

Висновок. Дисертація «Дидактична система розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу» за своїм змістом відповідає вимогам пп. 9, 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор, Доценко Світлана Олексіївна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
іноземних мов Національного
фармацевтичного університету
(м. Харків)

Л. Г. Буданова

Підпис доцента Буданової Л.Г. засвідчено
Начальник відділу кадрів

З.Ф. Подстрелова